

advantages of Program, practical value, novelty of the developed employments, introduction of which takes place by such forms and methods as informatively elucidative activity, advising, social-psychological training, social-psychological accompaniment, is reflected. These diagnosticians of level of preparation of receiving parents are resulted to education for orphans and children deprived of parental care, that testify to efficiency of the developed Program. For the first time it was developed and presented the social and educational conditions of training of foster parents in education of orphans and children deprived of parental care: 1) the content of training is aimed at building competent foster parenting, which provides an optimal combination of psychological, educational, medical, legal and socio-economic components; 2) using in the preparation of forms and methods of social and pedagogical training that would increased educational potential of foster parents and these methods were aimed at enhancing group work, and 3) formation in process of training of absolute acceptance of orphans and children deprived of parental care, formation of appropriate behavior skills and personal qualities that contribute to the interaction and family communication.

Key words: table of contents of Program, social-psychological training, informative-elucidative activity, advising.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2014 р.

Прийнято до друку 28.02.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Ваховський Л. Ц.

УДК [37.013.42:615.2:615.015.6-053.6]:004.738.5

О. А. Мурашкевич

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТУ В ПРОФІЛАКТИЦІ ВЖИВАННЯ ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН ПІДЛІТКАМИ

Українська держава знаходиться у процесі соціально-економічної та суспільно-політичної трансформації. Природно, що такий перехідний період має й негативні аспекти, які позначаються на здоров'ї та соціальному самопочутті найуразливіших категорій населення – підлітків та молоді. Так, упродовж останніх років дослідниками констатується поширення вживання психоактивних речовин, зменшення фізичної активності, погіршення психічного здоров'я молодого покоління.

Через особливості віку та труднощі, що виникають на різних етапах соціалізації, підлітки відносяться до групи ризику алкоголізації і наркотизації.

Так, за останні 10 років частка хворих на наркоманію серед неповнолітніх збільшилася у 6-8 разів, в країні курять 45,7% юнаків і 35,5% дівчат, вживають алкоголь 68% юнаків і 64% дівчат. За

результатами „Європейського опитування учнів щодо вживання алкоголю та наркотиків” (ESPAD), проведеного в 2011 році, 25,4% учнів мають досвід вживання нелегальних наркотичних речовин. Початок першої спроби нікотину відбувається в 11 років, алкоголю – в 13, а нелегальних наркотиків – у 15 років [1], [5].

Такі дані є певним сигналом існування загрози для здоров'я молодого покоління і соціального благополуччя суспільства в цілому, оскільки залежний або той молодий чоловік, що вживає психоактивні речовини, неминуче порушує адміністративне і кримінальне законодавство, сприяє поширенню венеричних та інфекційних захворювань, психологічно і економічно ускладнює життя у своїй родині та в суспільстві тощо.

Враховуючи вищезазначені тривожні тенденції, профілактика вживання психоактивних речовин (далі в тексті – ПАР) підлітками відноситься до пріоритетних соціально-педагогічних проблем.

Науковці та практики активізують ресурси і зусилля щодо розробки нових технологій з попередження вживання психоактивних речовин, удосконалюють вже існуючих форми і методи роботи, впроваджують різноманітні авторські превентивні програми.

Незважаючи на зусилля, фахівцями констатується, що профілактична робота з підлітками проводиться безсистемно, нерегулярно, без урахування вікових особливостей, педагоги, психологи, соціальні працівники та батьки в багатьох випадках фактично виявляються не готовими до її активного проведення [3], [6].

На сучасному етапі розвитку українського суспільства неможливо ігнорувати значну роль комунікаційних технологій в превентивній діяльності, зокрема, мережі Інтернет.

Формування єдиних теоретичних принципів профілактики вживання ПАР підлітками, а також використання єдиної інформаційної бази для обміну досвідом може виступати одним з варіантів зміни ситуації, що склалася.

Метою статті є розгляд Інтернету як засобу профілактики вживання психоактивних речовин підлітками.

Враховуючи обмежені рамки статті, зосередимось на виконанні двох завдань: по-перше, означення сучасного проблемного поля в сфері профілактики вживання ПАР; по-друге, розкриття характеристик каналу „Перший профілактичний” як форми методичної допомоги спеціалістам по профілактиці вживання психоактивних речовин підлітками.

Аналіз наукової літератури дозволяє зазначити, що проблемі профілактики вживання ПАР підлітками вже декілька десятиріч приділяється велика увага дослідників із різних галузей: педагогічні аспекти попередження вживання ПАР підлітками розкриті В. Бітенським, Д. Колесовим, А. Лічко, В. Оржеховською, О. Пилипенко, Б. Херсонським, Л. Фортовою, І. Шишовою та ін; психологічні – С. Березіним, К. Лисецьким, Н. Максимовою, В. Менделевичем та ін.

Різні соціально-педагогічні аспекти попередження вживання психоактивних речовин підлітками розглядалися О. Вакуленко, О. Галагузовим, А. Грідневим, Н. Зимовець, Г. Золотовою, С. Кириленко, С. Омельченко, В. Паніковим, О. Тютюнник, С. Шишкуновим та ін.; роль засобів масової інформації й Інтернет-технологій в проблемі поширення та попередження вживання ПАР підлітками аналізували О. Балакірева, В. Кузьмінов, О. Сердюк, І. Рущенко, О. Яременко та ін.

Починаючи розгляд сучасних характеристик проблемного поля в сфері профілактики вживання ПАР підлітками, зазначимо, що вони стосуються підлітків як об'єкту профілактики, та організацій як суб'єктів превентивної роботи.

Так, особливий характер спрямованості профілактичної роботи на підлітків на сучасному етапі підтверджується наявністю певних соціально-психологічних особливостей вживання психоактивних речовин, наприклад: зростання (порівняно з попередніми роками) темпів залучення підлітків до наркотизації; збільшення чисельності тих, хто вживає алкогольні та слабоалкогольні напої [2], [3], [5], переміщення вживання ПАР від типових підлітків, що належать до груп соціального ризику, до учнів з благополучних сімей [3], [4], охоплення зростанням вживання ПАР молодших вікових груп (молодших і середніх школярів), зниження віку перших спроб [1], [5], посилення охоплення алкоголізацією і наркотизацією молоді жіночої статі [2], [3], [7]; латентність наркотизму і його суб'єктивна легітимація [6].

Також слід зазначити, що стан проблеми вживання психоактивних речовин підлітками в Україні на сучасному етапі характеризується подвійними тенденціями: дослідженнями підтверджується, що серед українських старшокласників досить поширеним є куріння і вживання алкоголю, але при цьому присутня динаміка до зменшення вживання нелегальних наркотичних речовин; має місце „клубна” молодіжна субкультура, яка вітає вживання наркотичних речовин заради розваги, і при цьому все популярнішими стають молодіжні рухи спортивної та творчої спрямованості, які популяризують тверезий спосіб життя та свідому відмову від легальних та нелегальних наркотиків.

Отже, все це вимагає від фахівців певної теоретичної підготовленості та професійної гнучкості у виборі засобів і методів превентивного впливу.

Проблемне поле організацій як суб'єктів профілактики також має свої особливості. Так, на даний момент в Україні профілактика вживання ПАР серед підлітків є напрямом діяльності ряду організацій, що належать до різних відомств: навчальні заклади, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, відділи у справах молоді та спорту, відділи по боротьбі з незаконним обігом наркотиків, кримінальна міліція у справах дітей, центри здоров'я, наркологічні диспансери, громадські (у тому числі релігійні) організації тощо.

Така багатостороння участь у вирішенні проблеми створює обставини, які істотно знижують ефективність реалізації профілактичних програм. Ці обставини зачіпають як теоретичну, так і практичну сфери: а) відсутність єдиного суб'єкта, який координує роботу всіх державних і громадських організацій у напрямку профілактики вживання ПАР підлітками; б) відсутність єдиних принципів і аспектів змісту профілактичних програм; в) недостатність науково обґрунтованих досліджень проблеми, які б не тільки констатували статистику і факт вживання, а й визначали причино-наслідкові зв'язки і фактори, що провокують проблему; г) відсутність ґрунтовних досліджень, що відображають особливості проблеми вживання ПАР на рівні адміністративно-територіальних одиниць; д) відсутність єдиної платформи для обміну досвідом та кращими практиками у сфері профілактики; е) відсутність досліджень щодо аналізу ефективності проведених профілактичних програм тощо.

Враховуючи вищезазначені проблемні характеристики та обставини, що знижують ефективність профілактичної роботи, ми стверджуємо, що в сучасній ситуації попередження вживання психоактивних речовин підлітками має будуватися на загальних змістовних і організаційних принципах, на єдиних підходах як до профілактики вживання ПАР, так і популяризації здорового способу життя, враховувати динаміку соціально-психологічних змін підліткового середовища, а також сучасні способи комунікації з підлітками.

Все це створює можливості для використання Інтернет-ресурсів як достатньо нового та непоширеного засобу профілактики вживання психоактивних речовин: веб-сайтів, сайтів для розміщення відео та музики, сторінок в соціальних мережах тощо.

Перейдемо до реалізації другого завдання нашої статті.

Так, для підвищення рівня професіоналізму фахівців і створення єдиних стандартів роботи в напрямку первинної та вторинної профілактики вживання ПАР серед підлітків в мережі Інтернет, на сайті розміщення відео з відкритим доступом („Youtube”) нами був створений віртуальний ресурсно-методичний канал „Перший профілактичний”. Адреса в Інтернеті: [youtube.com/user/askhimabout](https://www.youtube.com/user/askhimabout)

Канал був створений у квітні 2010 року (були розміщені перші три відео) та періодично поповнювався новими матеріалами.

На ньому були розміщені ролики, що висвітлювали статистичні дані проблеми на рівні країни та Луганської області, а також ті, що роз'яснюють термінологію та інші питання попередження вживання ПАР, науково обґрунтовані принципи та підходи до профілактичної роботи з підлітками, відповідали на питання педагогів, соціальних працівників, що стосуються проблеми: „Наркотики та ПАР. У чому різниця”, „Міфи про алкоголь. Установка та обстановка”, „Тактики профілактичної роботи з підлітками”, „Принципи профілактики наркоманії”, „Аналіз впливу”, „Як говорити про наркотики”, „Дорослі та

алкогольні уявлення в дітей”, „Частота вживання ПАР підлітками”, „Ставлення підлітків до наркотиків”, „Залежність на думку підлітків”, „Причини вживання на думку підлітків”, „Знання підлітків про ПАР”. Два окремих ролики знайомили відвідувачів із метою та завданнями створення каналу. Загальна тривалість відео складає більше 1 години 30 хвилин, але планується розміщення нового матеріалу. Усі відеоролики відкриті для коментування та оцінювання зареєстрованими відвідувачами сайту „Youtube”.

Мета каналу – сприяти поліпшенню якості профілактичної роботи, що здійснюється фахівцями та волонтерами різних організацій. Завдання каналу: надання методичної допомоги соціальним працівникам, педагогам, волонтерам, задіяним у програмах з профілактики куріння, вживання алкоголю та нелегальних наркотиків; висвітлення кращих практик, прикладів групових та індивідуальних профілактичних заходів; демонстрація науково обґрунтованих підходів і моделей профілактичної роботи з підлітками та сім'ями; розміщення матеріалів для обміну досвідом фахівцями з різних регіонів України.

Інформація про канал поширюється через установи системи освіти, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, громадські організації.

Таким чином, вперше в українському сегменті Інтернет-простору нами була створена інтерактивна ресурсно-методична форма роботи, зміст якої стосувався науково обґрунтованої інформації з проблеми попередження вживання ПАР підлітками.

За час функціонування каналу ми неодноразово отримували відгуки від його користувачів: високу оцінку отримували відеоматеріали, які стосуються тактик та принципів профілактичної роботи, різниці між попередженням вживання ПАР та популяризацією здорового способу життя, впливу поведінки дорослих людей на ставлення та поведінку підлітків стосовно наркотиків тощо.

Зауваження та побажання щодо матеріалів на каналі „Перший профілактичний” стосувались необхідності висвітлення науково обґрунтованої превентивної роботи соціальних працівників з членами родин в складних життєвих обставинах, які вживають психоактивні речовини, розміщення прикладів проведення певних вправ у рамках занять із самими підлітками, змісту та методики використання позитивних образів та інформації щодо переваг здорового способу життя над вживанням ПАР, порад щодо роботи з батькам дітей молодших класів тощо.

Розроблений нами канал як форма роботи рекомендується для використання зацікавленими організаціями та особами, оскільки сприяє підвищенню рівня професіоналізму фахівців, що займаються профілактикою вживання ПАР, долає територіальну віддаленість суб'єктів профілактики один від одного, створюючи можливість обміну

досвідом, не вимагає серйозних економічних витрат або вкладення ресурсів.

Аналізуючи соціально-педагогічні аспекти проблеми профілактики вживання психоактивних речовин підлітками та використання Інтернет-ресурсів в цьому процесі, ми виокремлюємо низку характеристик мережі Інтернет як засобу попередження вживання психоактивних речовин, зокрема:

- актуальність для цільової аудиторії (значна кількість українських підлітків є активними користувачами Інтернету. Вони використовують його можливості для пошуку інформації, музики й ігор, перегляду відео, спілкування у соціальних мережах тощо);

- інтерактивність (Інтернет створює широкі технічні можливості для діалогічного спілкування суб'єктів та об'єктів профілактики, а також можливості підлітка бути залученим як до досліджень з питань проблеми, так і активного формування змісту профілактичних програм тощо);

- універсальність впливу (по-перше, Інтернет поєднує різні канали отримання інформації: аудіо, відео, спілкування тощо; по-друге, виступає поєднанням низки класичних методів навчання та передачі інформації – відеолекторій, прослухування, демонстрація, бесіда тощо);

- доступність (у порівнянні з класичними профілактичними програмами, користування Інтернетом здійснюється в різних місцях, в різний час впродовж доби, за допомогою різноманітних поширених серед підлітків технічних приладів, що не потребує безпосередньої присутності автора або ведучого профілактичної програми. Крім того, Інтернет як засіб профілактики вживання ПАР відповідає принципам анонімності та конфіденційності у разі необхідності отримати індивідуальну консультацію тощо);

- альтернативність (по-перше, сам факт використання підлітком Інтернету є певною альтернативою вживанню ПАР; по-друге, зміст певних Інтернет-ресурсів, особистісні характеристики окремих користувачів, приклади соціально корисної діяльності тощо, – все це уявляє собою багато альтернатив алкохолізації та наркотизації);

- ресурсозбереження (профілактична програма, розроблена та впроваджена через Інтернет, потребує набагато менше часових, людських, матеріальних ресурсів у порівнянні із класичною);

- багатоступеневість (профілактичні програми в Інтернеті можуть бути індивідуальні, групові або масові, можуть виступати як технічний засіб превентивної роботи з підлітками взагалі, з підлітками групи ризику, зокрема, а також як доступний вид методичної допомоги фахівцям, що займаються профілактикою).

Отже, аналізуючи використання Інтернету в профілактиці вживання психоактивних речовин підлітками, можна зробити наступні висновки:

1. Профілактика вживання психоактивних речовин підлітками відноситься до пріоритетних соціально-педагогічних проблем. Характер профілактичної роботи з підлітками обумовлений сучасними соціально-психологічними особливостями вживання ПАР (збільшення чисельності тих, хто вживає алкогольні та слабоалкогольні напої, переміщення вживання ПАР від підлітків груп ризику до учнів з благополучних сімей, посилення охоплення алкоголізацією і наркотизацією молоді жіночої статі тощо) та наявністю подвійних тенденцій в молодіжному середовищі (поширення куріння і вживання алкоголю при зменшенні вживання нелегальних наркотичних речовин; наявність „клубної” молодіжної субкультури, що пропагує вживання ПАР, та підвищення популярності рухів спортивної та творчої спрямованості, що популяризують тверезий спосіб життя).

2. Проблемне поле організацій-суб'єктів профілактики обумовлює відсутність єдиного суб'єкта, який координує роботу всіх державних і громадських організацій у напрямку профілактики вживання ПАР підлітками; відсутність єдиних принципів і аспектів змісту профілактичних програм; відсутність науково обґрунтованих досліджень проблеми, які б визначали причино-наслідкові зв'язки і фактори, що провокують проблему; відсутність досліджень, що відображають особливості проблеми вживання ПАР на рівні адміністративно-територіальних одиниць; відсутність єдиної платформи для обміну досвідом та кращими практиками у сфері профілактики; відсутність досліджень щодо аналізу ефективності проведених профілактичних програм тощо.

3. Віртуальний ресурсно-методичний канал „Перший профілактичний” сприяє підвищенню рівня професіоналізму фахівців, що займаються профілактикою вживання ПАР, долає територіальну віддаленість суб'єктів профілактики один від одного, створюючи можливість обміну досвідом, не вимагає серйозних економічних витрат або вкладення ресурсів.

4. Інтернет як засіб попередження вживання психоактивних речовин підлітків має низку характеристик: актуальність для цільової аудиторії; інтерактивність; універсальність впливу; доступність; альтернативність; ресурсозбереження; багатоступеневість.

Подальший науковий пошук в контексті означеної проблеми необхідно зосередити на вивченні принципів впровадження профілактичних програм для підлітків із використанням мережі Інтернет.

Список використаної літератури

1. Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді: монографія / [О. Балакірева, Н. Рингач, Р. Левін та ін.]. – К. : Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка, 2007. – 128 с. **2. Оржеховська В. М.** Формування здорового способу життя: стратегія розвитку / В. М. Оржеховська // Науковий світ. – 2008. – №10. – С. 28–30. **3. Постанова** Верховної Ради України „Про

Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні” „Молодь за здоровий спосіб життя” № 2992-VI від 03.02.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2992-17> **4. Профілактика** наркоманії у дитячому, підлітковому та молодіжному середовищі: довідник для соціальних працівників, вчителів, шкільних психологів, батьків / [Б. П. Лазоренко, О. Т. Баришполець, Н. Ю. Максимова та ін.]; за ред. Б. П. Лазоренка. – К. : Держсоцслужба, 2005. – 300 с. **5. Рівень** і тенденції поширення тютюнокуріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед учнівської молоді України / [О. М. Балакірева (кер. авт. кол.), Т. В. Бондар, Н. О. Рингач та ін.]. – К. : УІСД ім. О. Яременка, 2008. – 152 с. **6. Сердюк О. О.** Наркотизм як соціальне явище: його тенденції та напрямки профілактики: дис... канд. соціол. наук : 22.00.03 / Сердюк Олександрович. – Х., 2003. – 214 с. **7. Тютюн,** алкоголь, наркотики в молодіжному середовищі: вживання, залежність, ефективна профілактика / [О. О. Яременко (кер. авт. кол.), О. М. Балакірева, О. О. Стойко та ін.] – К. : Державний інститут проблем сім'ї та молоді, Український ін-т соціальних досліджень, 2005. – 196 с. – (Серія „Формування здорового способу життя молоді” : у 14 кн., кн. 7).

Мурашкевич О. А. Використання Інтернету в профілактиці вживання психоактивних речовин підлітками

В статті коротко проаналізовано профілактику вживання психоактивних речовин підлітками з використанням Інтернету.

Визначено, що попередження вживання психоактивних речовин відноситься до пріоритетних соціально-педагогічних проблем. Характер профілактичної роботи з підлітками обумовлений сучасними соціально-психологічними особливостями вживання. Проблемне поле організацій-суб'єктів профілактики обумовлюється відсутністю єдиного суб'єкта, який координує роботу всіх державних і громадських організацій у напрямку профілактики вживання психоактивних речовин підлітками; відсутністю єдиних принципів й аналізу ефективності профілактичних програм, відсутністю єдиної платформи для обміну досвідом у цій сфері.

Інтернет як засіб попередження вживання психоактивних речовин підлітків має низку характеристик: актуальність для цільової аудиторії; інтерактивність; універсальність впливу; доступність; альтернативність; ресурсозбереження; багатоступеневість.

Ключові слова: профілактика, психоактивні речовини, Інтернет, канал „Перший профілактичний”.

Мурашкевич А. А. Использование Интернета в профилактике употребления психоактивных веществ подростками

В статье кратко проанализирована профилактика употребления психоактивных веществ подростками с использованием Интернета. Предупреждение употребления психоактивных веществ относится к

приоритетним соціально-педагогічних проблем. Характер профілактичної роботи з підлітками обумовлен сучасними соціально-психологічними особливостями вживання. Проблемне поле організацій-суб'єктів профілактики обумовлюється відсутністю єдиного суб'єкта, координуючого роботу всіх державних і громадських організацій в напрямку профілактики вживання психоактивних речовин підлітками; відсутністю єдиних принципів і аналізу ефективності профілактичних програм, відсутністю єдиної платформи для обміну досвідом в цій сфері.

Інтернет як засіб профілактики вживання психоактивних речовин підлітками має ряд характеристик: актуальність для цільової аудиторії; інтерактивність; універсальність впливу; доступність; альтернативність; ресурсозбереження; багатоступенчатість.

Ключові слова: профілактика, психоактивні речовини, Інтернет, канал „Перший профілактичний”.

Murashkevych O. A. Internet as a Tool for Adolescents Substance Misuse Prevention

In the article prevention of substance misuse by adolescents using the tools of Internet is briefly analyzed.

In the article is highly underlined that prevention of substance misuse is considering as one of the prioritized social-pedagogical problems.

The essence of the preventative work with young people is determined by modern socio-psychological characteristics of substances consumption. Such as increasing the number of those who use alcohol and soft alcohol drinks, dissemination of misuse behaviour among young women etc. At the same time there are some contradictory trends among youth – the spread of smoking and alcohol consumption with decreasing use of illegal drugs, the presence of the „club youth subculture” that promotes substance misuse and increasing popularity of youth movements that popularize sober lifestyle etc.

Problem field of the institutions which are responsible for prevention of substances misuse by young people are driven by the lack of a single coordination body, which coordinates the work of all state and public organizations in the sphere of the prevention of adolescents substance use, by lack of common principles and analysis of the effectiveness of prevention programs, by lack of a common platform for experience and good practices exchange etc. Internet as a tool for prevention of adolescents substance misuse has a number of characteristics: relevance to the target group, interactive way of communication, universal impact, accessibility, alternative in regard to substance misuse, safe-resource efficiency, multilevel influence etc.

Key words: prevention, substances, Internet, „First preventive Channel”.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2014 р.

Прийнято до друку 28.02.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Ваховський Л. Ц.